



Ефективна економіка № 10, 2017

УДК 330.34:332.142

*А. В. Гречко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ДЕФІНІЦІЙНЕ ПОНЯТТЯ «РЕГІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР» У ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЦІ

*A. Hrechko,
Candidate of economic sciences, Associate professor
Associate professor of economics and entrepreneurship department
National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev polytechnic institute"*

DEFINITIVE CONCEPT OF "REGIONAL ECONOMIC SPACE" IN PRODUCTIVE FORCES THEORY AND REGIONAL ECONOMY

У статті здійснено дослідження понятійно-категоріального апарату теорії розвитку продуктивних сил та регіональної економіки. Встановлено, що одним із визначальних факторів розвитку регіонів є просторова організація соціально-економічних відносин через складні взаємозв'язки та взаємодію складових продуктивних сил регіонів. Виходячи з того, що понятійно-категоріальний апарат теорії регіонального розвитку є взаємопов'язаним, з'ясовано, що поняття «регіон» тісно взаємопов'язане із поняттям «простір».. Встановлено, що економічна система представляється як складна структура, сукупність усіх видів людської діяльності в результаті їх взаємодії, якій притаманні всі властивості системи. Проведене дослідження наукового доробку вітчизняних вчених дало можливість встановити, що регіональний економічний простір розглядається як: економічний ландшафт; система економічних відносин; при цьому, загальні властивості економічного простору характеризуються особливими конкретними параметрами на регіональному рівні; система багатоаспектних економічних відносин; сукупність реалізації економічних відносин, що надає економічним взаємодіям певної форми під впливом нововведень; системна взаємодія різномірних елементів та зв'язків; територіальною основою для функціонування економічних процесів. Сформульоване власне тлумачення поняття «економічний простір».

The article deals with the conceptual and categorical apparatus of the theory of the development of productive forces and the regional economy. It is established that one of the determining factors of regional development is the spatial organization of socio-economic relations through the complex interconnections and interaction of the constituent productive forces of the regions. Based on the fact that the conceptual and categorical apparatus of the theory of regional development is interrelated, it is found that the concept of "region" is closely interconnected with the concept of "space", since the region is a formed space with a homogeneous natural resource potential, specialization of the sphere. material production and integrated administrative, political and infrastructural facilities. It is established that the economic system is represented as a complex structure, the totality of all kinds of human activity as a result of their interaction, to which all the properties of the system are inherent. The conducted research of scientific achievements of domestic scientists made it possible to establish that the regional economic space is considered as: the economic landscape; system of economic relations; the general characteristics of the economic space are characterized by specific specific parameters at the regional level; system of multidimensional economic relations; the set of economic relations that gives economic interactions a certain shape under the influence of innovations; systematic interaction of heterogeneous elements and connections; territorial basis for the functioning of economic processes. Regional economic space is characterized by such specific features as its relationship with: first, physical space, which proves the inherent property of the non-inherent properties of the regional economic space; second, sometimes in connection with the diversified economic activities of regional entities; third, the material systems of macro-, meso- and microlevels. Critical analysis of the essence of the concept of "economic space" has made it possible to formulate their own interpretation of the concept and consider it as: a certain system of real economic relations, a design that arises as a result of close interaction of production, social, infrastructure, institutional factors and conditioned by spatial peculiarities with specific peculiarities, fiscal, tax, market infrastructure.

Ключові слова: *регіональна економіка, регіон, розвиток продуктивних сил, понятійно-категоріальний апарат, простір, система, економічна система, територія.*

Keywords: *regional economy, region, development of productive forces, conceptual categorical apparatus, space, system, economic system, territory.*

Постановка проблеми. Розвиток регіонів завжди викликав науково-практичний інтерес серед науковців та практиків. Одним із визначальних факторів розвитку регіонів є просторова організація соціально-економічних відносин через складні взаємозв'язки та взаємодію складових продуктивних сил регіонів. Сталий розвиток регіональних господарських систем вимагає відповідної розбудови регіонального економічного простору в умовах інституціональних змін, що відбуваються в Україні. Але, не зважаючи на тривалий дискурс щодо регіонального розвитку та детермінант впливу факторів різної природи, понятійно-категоріальний апарат теорії регіональної економіки і досі залишається не достатньо обґрунтований та визначений.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розгляд проблематики наукового тлумачення сутності поняття «регіон», його місця та ролі в розвитку продуктивних сил знайшов широке висвітлення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Дослідженню питань регіонального розвитку та понятійно-категоріального апарату розвитку продуктивних сил і регіональної економіки за останні десятиріччя привертало увагу багато українських учених, серед яких необхідно відзначити: О. А. Алімова, В. М. Боголюбова, І. К. Бистрякова, М. П. Бутка, В. М. Гейця, Б. М. Данилишина, М. І. Долішнього, Г. М. Калетніка, В. І. Карамушка, Я. Б. Олійника, А. Г. Мазура, Г. Б. Марушевського, Л. Г. Мельник, Т. П. Пепу, В. І. Пилу, Д. А. Палехова, Л. Г. Руденка, А. П. Садовенка, С. О. Тульчинську, М. А. Шмідта, А. Г. Шапаря, О. В. Яценка та ін. Науковці досліджували питання сутності та характеристик регіональних процесів, розглядали категоріальний апарат, формували підходи до оцінювання регіонального розвитку

Питання розвитку продуктивних сил та регіональної економіки є такими, що жваво обговорюються на різного рівня форумах, симпозіумах, конференціях. Однак, надаючи належне науковому доробку вітчизняних науковців, необхідно зазначити, що дефініції поняття «регіональний економічний простір» залишається недостатньо дослідженими, на даний час та вимагає подальших наукових розвідок.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження понятійно-категоріального апарату теорії розвитку продуктивних сил та регіональної економіки. Об’єктом дослідження обрано такі поняття, як: «регіон» та «регіональний економічний простір». В процесі дослідження використовувався системний підхід та методи наукового пізнання, що дало можливість на основі здійсненого аналізу та узагальнень запропонувати авторське бачення щодо сутності поняття «регіональний економічний простір».

Виклад основного матеріалу дослідження. Безумовно, понятійно-категоріальний апарат теорії регіонального розвитку є взаємопов’язаним. Поняття «регіон» тісно взаємопов’язане із поняттям «простір». Так, професор М. П. Бутко зазначає, що «регіон – це сформований на засадах сталого розвитку простір з однорідним природно-ресурсним потенціалом, спеціалізацією сфери матеріального виробництва та її цілісним інфраструктурним облаштуванням, специфічними етнокультурними, історичними та економічними особливостями, а також з адміністративно-політичним облаштуванням та загальнодержавною інституційною базою» [2, с. 48].

Провівши аналіз дефініцій понятійно-категоріального апарату теорії розвитку продуктивних сил і регіональної економіки ми погоджуємося із думкою багатьох науковців [2, с. 54; 3, с. 148; 6, с. 27; 8, с. 146], які вважають, що регіон включає в себе три складові: по-перше, територію, по-друге, економічну систему, по-третє, економічний простір (див. рис. 1.).

Економічна система представляється як складна структура, сукупність усіх видів людської діяльності в результаті їх взаємодії, якій притаманні всі властивості системи.

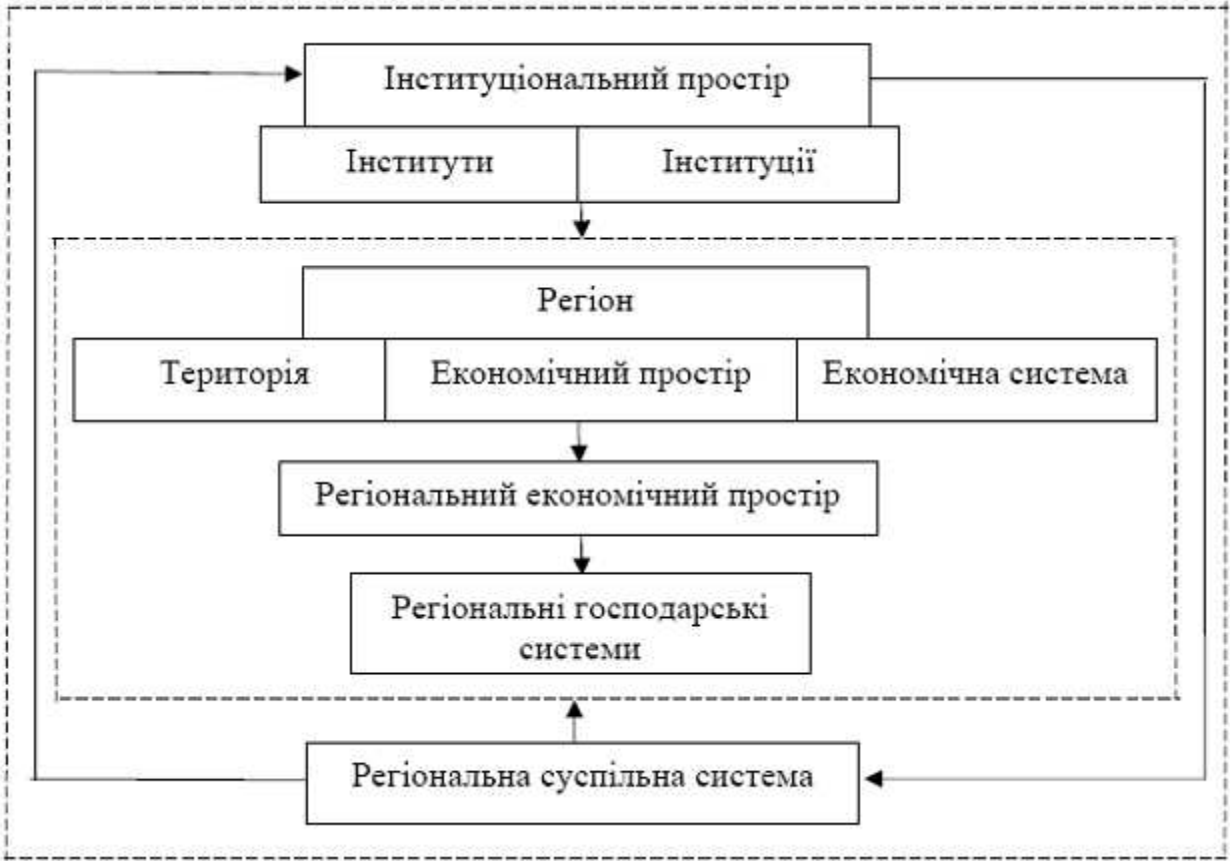


Рис. 1. Регіональна суспільна система, регіональний економічний й інституціональний простір

Джерело: побудовано автором

Зупинимось більш детально на понятті «економічний простір». П. Кругман – лауреат Нобелівської премії, який обґрунтував теорію «сукупної причинної обумовленості», визначає економічний простір як «абстрактний економічний ландшафт динамічного розподілу ресурсів залежно від кон’юнктури та їхнього місця розташування» [9, с. 414]. Це означає, що основою економічного простору виступає економічний ландшафт, тобто П. Кругман спирається на теорію А. Льюша щодо економічного ландшафту та розміщення міст та виробництв.

О. Бавико розглядає економічний простір як «середовище взаємодії між суб’єктами економічної діяльності, що існує у межах процесу транзакційного обміну інформацією та входження у єдину мережеву систему взаємовідносин. При цьому проєкції властивостей абстрактного економічного простору переходять в його конкретні характеристики на регіональному рівні» [1]. Автор наголошує на тому, що загальні властивості економічного простору характеризуються особливими конкретними параметрами на регіональному рівні, при цьому дослідник використовує парадигму мережевої економіки, як базис дослідження.

А. А. Гриценко та В. О. Корнівська обґрунтовують, що економічний простір визначається «не тільки географічними рамками, в яких еволюціонує певна економічна система, але й визначає всю багатоаспектну сукупність відносин економічного змісту. Його утворює уречевлена трудова діяльність людини, буття людини в об’єктивованій предметній, а потім – в просторово локалізованій, соціальній формах. Оскільки розвиток таких форм пов’язано із вартісними відносинами, то економічний простір – це простір руху вартості в усіх формах її прояву» [4, с. 15]. Таким чином, автори при визначенні сутності економічного простору акцентують увагу на системі багатоаспектних економічних відносин.

А. Прокопюк під економічним простором вбачає «силове поле, детермінуючими елементами в якому виступають полюси зростання, а процесами – дифузія нововведень. Рушійною силою, що забезпечує постійний розвиток і відтворення економічного простору, при цьому вважається перманентна якісна трансформація його центрів (ядер) за рахунок генерування, впровадження та дифузії нововведень. Економічний простір регіону має досліджуватися через імпульси, що формуються в центрах концентрації економічної активності і ступінь їх впливу на навколишнє середовище. Отже, економічний простір може виходити за межі адміністративного регіону так само як і бути меншим, ніж територія усього регіону» [7, с. 278]. Спирається на парадигму постіндустріального суспільства розвитку економіки, автор, що представляє Вищу економічну школу в Бялимстоку (Польща), обґрунтовує визначення економічному простору як сукупності реалізації економічних відносин, що надає економічним взаємодіям певної форми під впливом нововведень.

М. П. Бутко розглядає економічний простір як «системну сукупність ресурсів, економічних агентів у ринковому середовищі, які формують відповідні сфери діяльності та використовують просторові особливості в процесі відтворення живої та уречевленої праці, забезпечують виробництво, споживання, розподіл та обмін матеріальних благ та послуг» [2, с. 54]. Тобто, основоположним є системна сукупність відносин і суб’єктів в процесі відтворення.

Н. В. Павліха також наголошує, що економічний простір представляє собою систему, а саме: «систему як взаємодію елементів соціального, виробничого, природного, інфраструктурного та інституційного характерів, які цілеспрямовано функціонують в реальному просторі у визначених масштабах, розмірах та пропорціях, об’єднуються на основі горизонтальних, вертикальних, функціональних та часових зв’язків між ними» [5, с. 57]. Тобто, економічний простір розглядається як системна взаємодія різнорідних елементів та зв’язків.

В. М. Василенко, даючи визначення дефініції «економічний простір», наголошує на тому, що його можна уявити як «абстрактну форму поєднання окремих елементів продуктивних сил або їх конструкцій, яка утворює економічне середовище або певну сукупність структур, в якій вони взаємодіють у встановлених кордонах певної території» [3, с. 148]. У даному випадку автор обґрунтовує думку, що економічному простору притаманне економічне середовище певної території.

Т. В. Пепа, визначаючи сутність поняття «економічний простір», доводить твердження про те, що це «частина реального простору, яка обумовлена взаємодією матеріальних (природних та штучних) систем різних ієрархічних рівнів та відбувається в процесі господарської діяльності людини й визначається через їх характеристики» [6, с. 27]. У даному випадку автор доводить, що економічний простір виступає територіальною основою для функціонування економічних процесів.

Висновки. Проведене дослідження наукових праць вчених щодо понятійно-категоріального апарату розвитку продуктивних сил і регіональної економіки, дає можливість констатувати, що регіон включає в себе таку специфічну складову як економічний простір. Критичний аналіз сутності поняття «економічний простір» надав можливість сформулювати власне тлумачення цього поняття та розглядати його, як: певну систему реальних економічних відносин, конструкцію, що виникає в наслідок щільної взаємодії виробничих, соціальних, інфраструктурних, інституціональних чинників та обумовлена просторовими особливостями із специфічною фінансовою, фіскальною, податковою, ринковою інфраструктурою.

Список використаних джерел.

- 1.Бавико О. Просторово-мережевий розвиток економіки регіону : теоретико-методологічний аспект : монографія / О. Бавико. – Херсон : Айлант, – 2012. – 336 с.
- 2.Бутко М. П. Архітектоніка конкурентоспроможності регіонів України в контексті євроінтеграції : монографія / М. П. Бутко. – К.: АМУ, – 2016. – 452 с.
- 3.Василенко В. Н. Архитектура регионального пространства : монография / В. Н. Василенко. – Донецк: Юго-Восток, – 2006. – 311 с.
- 4.Гриценко А. А., Корнівська В. О. Гроші як засіб диференціації та інтеграції фінансово-економічного простору: теоретичні підґрунтя та досвід ЄС / А. А. Гриценко, В. О. Корнівська // V Міжнародні філософсько-економічні читання (28-29 травня 2012 року, Львів). – Львів, – 2012. – С. 14-24.
- 5.Павліха Н. В. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід : монографія / Н. В. Павліха. – Луцьк: Волин. обл. друк., – 2006. – 380 с.
- 6.Пепа Т. В. Регіональна динаміка і трансформації економічного простору України : монографія / Т. В. Пепа. – Черкаси: Брама України, – 2006. – 400 с.
- 7.Прокопюк А. Регіон як категорія просторового розвитку / А. Прокопюк // Економіка і суспільство. – Вип. – № 5. – 2016. – С. 275-279.
- 8.Тульчинська С. О. Перспективи та доміанти розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів України : монографія / С. О. Тульчинська. – Херсон : Ви-во «ПП Вишемирський В.С.», – 2014. – 210 с.
9. Krugman P. Making sense of the competitiveness debate / P. Krugman // Oxford Review of Economic Policy. – № 12 (3). – 1996. – P. 17-25.

References.

1. Bavyko, O. (2012), *Prostorovo-merezhevyy rozvytok ekonomiky rehionu: teoretyko-metodolohichnyy aspekt* [Spatial and network development of the region's economy: theoretical and methodological aspect], Ajlant, Kherson, Ukraine.
2. Butko, M.P. (2016), *Arkhitektonika konkurentospromozhnosti rehioniv Ukrainy v konteksti ievrointehratsii* [Architectonics of competitiveness of Ukrainian regions in the context of European integration], AMU, Kyiv, Ukraine.
3. Vasylenko, V.N. (2006), *Arkhytektura rehyonal'noho prostranstva: monohrafiya* [Architecture of the regional space: a monograph], Yuho-Vostok, Ukraine.
4. Hrytsenko, A.A. and Kornivs'ka, V.O. (2012), “Money as a means of differentiation and integration of financial and economic space: theoretical grounds and experience of the EU”, *Materialy V Mizhnarodnykh filosofs'ko-ekonomichnykh chytan'* [Philosophy of Financial Civilization: A Man in the World of Money: Proceedings of the 5th International Philosophical and Economic Readings], L'viv, Ukraine, May 28-29, pp. 14-24.
5. Pavlikha, N.V. (2006), *Upravlinnia stalym rozvytkom prostorovykh system: teoriia, metodolohiia, dosvid* [Management of Sustainable Development of Spatial Systems: Theory, Methodology, Experience], Luts'k, Ukraine.
6. Pepa, T.V. (2006), *Rehional'na dynamika i transformatsii ekonomichnoho prostoru Ukrainy* [Regional dynamics and transformations of the economic space of Ukraine], Brama Ukrainy, Cherkasy, Ukraine.
7. Prokopiuk, A. (2016), “Region as a category of spatial development. Economy and society”, *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 5, pp, 275-279.
8. Tul'chyns'ka, S.O. (2014), *Perspektyvy ta dominanty rozvytku intelektual'no-innovatsijnoi systemy rehioniv Ukrainy* [Perspectives and domains of development of the intellectual-innovative system of regions of Ukraine], «PP Vyshemyrs'kyj V.S.», Kherson, Ukraine.
9. Krugman, P. (1996), *Making sense of the competitiveness debate*, Oxford Review of Economic Policy, Oxford, USA.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2017 р.